

Деменчук О. В.

**ЛІНГВІСТИКА ЕКСПЕРІЄНЦІЙ: ДИНАМІЧНІ МОДЕЛІ
В СЕМАНТИЦІ ЛЕКСИКИ ЧУТТЄВОГО СПРИЙНЯТТЯ :
МОНОГРАФІЯ**

Рівне : Б. в., 2011. — 416 с.

Сучасний етап розвитку мовознавства визначає пріоритетність динамічного (когнітивно-функціонального) підходу до вивчення мовних явищ. Орієнтуючись на використання альтернативних евристик аналізу мовного матеріалу, такий підхід ставить за мету представити мовну систему як комплекс ієрархічно упорядкованих вимірів, які засвідчують різні способи кодування мовною одиницею інформації про певний стан справ. Монографія О. В. Деменчука написана саме в руслі зазначених тенденцій. Вона ставить за мету описати динамічні семантичні моделі експерієнціальної лексики — конструкти, що формують уявлення про альтернативні варіанти осмислення феноменів чуттєвого сприйняття та способи кодування такого типу інформації семантикою експерієнтів в українській, польській та англійській мовах.

Застосування динамічного підходу в сфері лінгвістичної семантики має особливу значущість та актуальність, оскільки сприяє поглибленню й уточненню уявлень про національно-мовні картини світу, виявляє специфіку інтеріоризації дійсності представниками певного мовного соціуму засобами лексичної, сентенціальної та дискурсивної номінації.

Дослідження зазначеного аспекту мовної семантики з позицій когнітивної та функціональної лінгвістики можна вважати цілком своєчасним, оскільки моделювання пізнавального досвіду людини, втілене в мовних і мовленнєвих формах, стає дедалі актуальнішим у контексті сучасної когнітивно-дискурсивної лінгвістичної парадигми. Актуальність монографії О. В. Деменчука підсилюється ще й тим, що дослідження експерієнціальної лексики автор виконує на тлі методологічних постулатів, які проголошують ідею динамічного (багатовимірного) устрою мови, упорядкованої за моделлю багатоваріантного пізнання об'єктивного світу.

Поділяючи ідею багатовимірного образу світу, автор рецензованої монографії зазна-

чає, що презумпція динамічного впорядкування світу декларується сьогодні багатьма науками, причому вже не лише як загальнонаукова методологічна рамка, але і як необхідна передумова поступу та досягнення бажаного результату, особливо в тих сферах, які мають справу з багатовимірним образом світу, багатовимірною реальністю. З цієї перспективи в праці здійснено ґрунтовний аналіз ґносеологічних передумов експерієнціальної номінації. Автор досліджує природу експерієнціальності на ґрунті положень філософії інтервальності: будь-який об'єкт природного або соціокультурного буття сприймається суб'єктом у контексті конкретної пізнавальної ситуації. Реалізація положень інтервальної філософії порушує низку проблемних питань щодо співвідношення таких констант людської когніції, як сенсорно-перцептивна здатність, мислення та мова. Такого типу співвідношення розглядається у праці на засадах принципу «коректності»: визначальним є «ґносеологічне узгодження» того, що (у заданих умовах) висуває когніція людини, і того, що репрезентує мовна система «в особі» певного експерієнта.

Наголошуючи на необхідності об'єднання методологічно суміжних підходів «динамічного» спрямування, автор визначає ключовими такі напрями дослідження: 1) комбінаторний підхід, який, акцентуючи увагу на ізоморфізмі варіативності компонентів значення слова і його синтаксичних зв'язків, визнає існування різних «точок зору» (альтернатив) у тлумаченні слова; 2) ситуативний підхід, який розглядає змістовий і формальний ізоморфізм одиниць лексичного і синтаксичного рівнів через концепт ситуації — стан справ, упорядкований за моделлю пропозиційного типу; 3) топологічний підхід, який описує значення слова у форматі певної метасхеми; 4) конструкційний підхід, який визнає семантичним центром мовної одиниці конструкцію, комплекс, упорядкований у форматі пропозиції. Саме з позиції зазначених підходів

у праці осмислюється метамовна проблема моделювання семантичного змісту мовної одиниці. У перспективі побудови динамічної моделі значення експерієнційної лексики автор подає ґрунтовний огляд динамічних моделей семантичного опису лексики, виокремлюючи чотири типи метамовної репрезентації мовних смислів: дискретно-комбіаторний, інтегрально-ситуативний, топологічно-схематичний і комплексно-конструкційний.

Серед теоретичних здобутків рецензованої праці на особливу увагу заслуговує позиція автора щодо необхідності проведення комплексного, реалізованого на основі «пільоралістичної методології», аналізу експерієнційної лексики. З цього погляду вагомим здобутком О. В. Деменчука є розроблення нової комплексної методики дослідження експерієнційної лексики, реалізованої на основі методології багатовимірного семантичного простору. У праці уточнюється філософський і лінгвістичний зміст понять «експерієнція», «експерієнціальність», «експерієнціальна лексика (експерієнтив)»; з'ясовуються ґносеологічні передумови експерієнційної номінації; декларуються методологічні постулати лінгвістики експерієнцій; визначаються способи кодування експерієнційної інформації семантикою ознакових експерієнтивів; проводиться системний аналіз предметних експерієнтивів за параметрами рольової структури, комунікативного рангу, референційного статусу, таксономічного класу та дійсничної характеристики учасника ситуації; встановлюються особливості динаміки розвитку семантичної парадигми експерієнційної лексики та виокремлюються динамічні моделі семантичної деривації експерієнтивів в українській, польській та англійській мовах.

Для втілення визначених завдань і реалізації поставленої мети автор запропонував багатовимірну модель аналізу семантики експерієнційної лексики, в якій зміст експерієнтива розглядається у форматі динамічної семантичної структури — утворення ієрархічно упорядкованих смислових компонентів, розподілених у перспективі трьох взаємозалежних інформаційних вимірів: реляційного (граматичний тип інформації), ситуативного (словниковий тип інформації) та репрезентативного (концептуальний тип інформації). Динамічна семантична структура експерієнтива осмислюється у праці як конструкт, що представляє концепт ситуації багатовимірного типу. Такий конструкт містить інформацію про: а) *динаміку вибору* — концептуальне наповнення мовної одиниці, що відображає певну пізнавальну позицію номінатора (у типологічній перспективі — позицію певного мовного колективу) стосовно

реального стану справ; б) *динаміку взаємодії* — співвідношення лексичного (словниковий тип інформації) і синтаксичного (граматичний тип інформації) аспектів мовної одиниці, що відображає концептуалізацію типового стану справ; в) *позиційну динаміку* — ступінь синтаксичної активності або важливості мовної одиниці, що відображає концептуалізацію потенційного стану справ; г) *динаміку зміщення (переходу)* — дериваційний потенціал і стратегії мовної одиниці, що забезпечують регулярні семантичні зв'язки, реалізовані на основі механізмів семантичної похідності: зсув фокуса уваги / категоріальний зсув (парадигматичний аспект) та композиція смислів (синтагматичний аспект).

Заслуговує на схвалення порушене у праці питання щодо параметрів аналізу семантики експерієнційної лексики. Залучення номенклатури альтернативних параметрів аналізу семантики експерієнтивів ставить за мету витлумачити існуючі семантичні контрверзи: (а) розмежування обов'язкових і необов'язкових учасників ситуації (проблема «актант vs. сирконстант»); (б) кількісного і якісного складу учасників ситуації (проблема номенклатури семантичних ролей); (в) взаємодії учасників ситуації на рівні композиційних смислів (проблема сфери дії лексичної одиниці); (г) взаємодії учасників ситуації на рівні синтаксичних смислів (проблема співвідношення семантичних і синтаксичних актантів). Параметри виокремлюються на підставі приписуваної учасникові експерієнційної ситуації стратегії когнітивної (ґносеологічної) та / або комунікативної (прагматичної) поведінки. Основними у праці визнаються актантний, комунікативний, таксономічний, референційний і дійсничний параметри. Задаючи певну характеристику учасника експерієнційної ситуації, параметри розкривають: характер кодування ядерних актантів, процедуру актантної деривації та декореляції семантичних ролей учасників, специфіку пониження або підвищення комунікативного рангу учасника, що ідентифікує ступінь його прагматичної значущості (виділення) у висловленні, категоріальну природу партиципанта за критерієм граматичного, лексичного та концептуального таксону, денотативний статус актанта, позиційну характеристику учасника стосовно іншого учасника ситуації. Застосування цих параметрів дало можливість авторові з'ясувати альтернативні способи розподілу інформації семантикою експерієнтива у перспективі реляційного, синтаксичного та репрезентативного мовних вимірів, а також визначити ступінь семантичної сумірності обраних мов в аспекті тематичного класу слів на позначення феноменів чуттєвого сприйняття.

Онтологічна природа динамічного моделювання лексики чуттєвого сприйняття розкривається в аспекті досліджень семантичної деривації експерієнтів. Основним параметром динамічного моделювання визнається дериваційний тип ситуації — відношення мотивованості дериваційного потенціалу вихідного та дериваційного імплікаціоналу цільового стану справ. Дериваційний тип ситуації визначається характером семантичних відношень, які засвідчують модифікацію предикатно-актантних структур вихідного і цільового стану справ. Встановлено, що модифікація експерієнційної ситуації може бути реалізована за типом конверсивних, актантних, імплікативних і категоріальних відношень. Як динамічна модель багатозначності семантична деривація лексики чуттєвого сприйняття розглядається в перспективі регулярної полісемії тематичних класів контактних, дистантних і глибинних експерієнтів. Верифікація моделей семантичної деривації в аспекті регулярної багатозначності засвідчила, що експерієнти зазначених тематичних класів реалізують свій дериваційний потенціал на основі заданої концептуальної схеми, регулярних семантичних зв'язків, єдності ономасіологічних показників.

Представивши динамічні семантичні моделі експерієнційної лексики, автор підтвердив факт альтернативного характеру кодування експерієнційної інформації семантикою лексики чуттєвого сприйняття та дійшов висновку, що основними способами розподілу такої інформації в обраних мовах є параметри рольової структури та таксономічного класу. Однак таке твердження, як нам здається, звучить дещо категорично, оскільки інші параметри (комунікативний, референційний та дейктичний), відповідно до проголошеної автором концепції багатовимірного семантичного простору, займають свій окремий, не менш значущий сегмент у розподілі експерієнційної інформації. Доцільніше, на нашу думку, у цьому випадку говорити про питому вагу експерієнційної інформації, «закріпленої» за кожним із параметрів. До речі, урахування критерію співвідношення питомої ваги різних типів інформації зробило б не лише прозорішою процедуру зіставного аналізу експерієнтів, а й гарантувало б більшу достовірність кількісних і якісних показників їх міжмовної відповідності. З цього погляду хотілося б висловити побажання авторові чіткіше визначитися з критеріями зіставного аналізу лексики чуттєвого сприйняття, оскільки це б сприяло ґрунтовнішій систематизації експерієнтів в аспекті їх: а) метамовної експлікації; б) концептуального аналізу; в) дериваційних стратегій.

Представляючи альтернативні способи розподілу інформації семантикою експерієн-

тива в перспективі параметрів реляційного, сентенційного та репрезентативного мовних вимірів, автор невинуватно обмежує репрезентативність динамічної моделі значення інформацією про характеристики учасників експерієнційної ситуації (рольові, прагматичні, онтологічні тощо властивості). Зауважимо, що відповідно до проголошеної у праці концепції багатовимірного семантичного простору, ключовим чинником, що забезпечує стабільність конфігурації вимірів семантики експерієнційної лексики, визнається предикатно-аргументна структура. З цієї позиції для повної репрезентації динамічної моделі значення експерієнта вважаємо за доцільне представити типологію експерієнційальних предикатів, оскільки такі предикати не тільки засвідчують певний тип відношень між учасниками ситуації «експерієнційальності», а й інформують про специфіку «перебігу» осмислення пізнавальної цінності експерієнційального об'єкта. У типологічній перспективі такого типу інформація є релевантною для виявлення подібностей і відмінностей у способах концептуалізації експерієнційального стану справ лексикою чуттєвого сприйняття обраних мов.

У перспективі відтворення (побудови) динамічної моделі значення експерієнта авторові слід чіткіше диференціювати гносеологічну та онтологічну стратегії динамічного моделювання семантики лексики. На цій підставі доцільно дати визначення динамічної семантичної моделі та сформулювати основні положення або критерії опису динамічної моделі семантики лексичних одиниць.

Попри висловлені зауваження вважаємо, що монографія «Лінгвістика експерієнцій: динамічні моделі в семантиці лексики чуттєвого сприйняття» — це науково виважене, переконливо аргументоване, підкріплене достатнім фактичним матеріалом дослідження, виконане на високому теоретичному рівні. До безсумнівних її позитивів можемо віднести чітке, продумане дотримання її автором епістемологічно виваженої позиції стосовно комбінування методів дослідження, що забезпечило ймовірність отримання науково вірогідних результатів. Традиційна й когнітивна семантика гармонійно поєднані під час аналізу мовних значень експерієнтів і в процесі системного моделювання смислової структури тематичного класу слів на позначення феноменів чуттєвого сприйняття. Ця праця, безсумнівно, збагатить і поглибить теорію когнітивної лінгвістики, лінгвістичної семантики та функціональної граматики.

О. ТИЩЕНКО
(Півне)